

GAJDÓ ÁGNES

Úton a teljesség meghódítása felé

PÁL JÓZSEF: NÉZŐPONTOK. TANULMÁNYOK A
20. SZÁZADI MAGYAR IRODALOMRÓL,
TUDOMÁNYRÓL ÉS MŰVELŐDÉSPOLITIKÁRÓL

JATEPress
Szeged, 2014
232 oldal, 3780 Ft

”

Emlékszem nagy átéléssel tartott Dante-előadásaira a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkar épületének auditorium maximumában. Elsőéves hallgatóként csodálkozva figyeltem, hogyan képes ízekre szedni a *Divina Commediát*, fejből sorolva az olasz és magyar idézeteket. Pál József széles körű tudásáról újra és újra meggyőződhetünk *Nézőpontok* című kötetének tanulmányait olvasva. Három témát dolgoz fel a szerző négy fejezetben. Elsősorban a közelmúlt és a jelen érdekli, s nemcsak irodalom-, hanem művelődéstörténeti, művelődéspolitikai kérdéseket is boncolgat. Az események mellett jobban érdekli az ember, azaz hogy milyen személyiség, milyen lelkület áll egy-egy nagy formátumú politikus, tudós életműve, tettei mögött. A kötet lapjain szinte személyes ismerősként üdvözölhetjük Babits Mihályt, Klebelsberg Kunót, Weöres Sándort s Szent-Györgyi Albertet. Pál József a magyar komparatistikai kutatásokról is beszámol, és néhány tanulmányban olyan nemzetközi felméréseket mutat be, amelyek a mai ember olvasottságát, értékrendjét, egyetemes irodalmi kánonját vizsgálják. Nem maradhatott ki a szimbólumkutatás és a szimbólumelmélet témája sem, a művészeti ágak összehasonlítása kerül előtérbe.

A művelődéspolitikai törekvések sorsfordító időkben című fejezet nyitó tanulmánya Klebelsberg Kunó tevékenységét mutatja be. A szerző hangsúlyozza, hogy a Trianon utáni időben, amikor a herderi jóslat már-már beteljesedni látszott, kulcsfontosságú volt felismerni, hogy csak és kizárólag a kultúra megőrzése és erősítése biztosíthatja a megmaradást. A kultuszminiszter a kultúra fogalmába a tudományt is beleértette, s jól ér-

zékelt, hogy a nagy összeomlás után a magyar nemzetnek csak a kultúrája maradt meg, s ezt a tudást, műveltséget át kell menteni egy újabb, jobb kornak. Mint politikus tudta, hogy mekkora felelőssége van e feladat megvalósításában, s ennek szellemében cselekedett, tudatosan és rendszeresen felépítve kultúrpolitikáját.

Sorsfordító időben élt és alkotott Szent-Györgyi Albert professzor is, aki többek között arra is rámutatott az egyetemi oktatással kapcsolatban, milyen szomorú jelenség is a „szellemi proletárság”, amikor csak egyvalamihez ért a hallgató. Holott a cél az volna, hogy a diplomát szerző fiatal nyelvtudás birtokában és a kultúra szeretetével, valamint átfogó műveltséggel hagyja el az egyetem épületét. A tudós gondolatai az élet egységéről s aggodalmai a háborús időkből sajnos napjainkban egyre időszerűbbek. Érdeemes lenne újra elövenni az ifjúságnak ajánlott *La paix, sa biologie et sa morale* (A béke élet- és erkölcstana) című történet- és tudományfilozófiai művét, melyben a nevelés fontosságára figyelmeztet, s arra, hogy a háború a kultúra kudarca. Sokkal fontosabb az emberiséghez, mint valamely csoporthoz való tartozás: „Meg kell őket győzni, hogy minden nemzet becsületes, jóakarátú, békességszerető emberekből áll... legdrágább vagyonunk az emberi kultúra és civilizáció... ez a közös kincs minden nemzet békés munkájának eredménye” – írja. Pál József bemutatja Szent-Györgyi verseit is, s egyúttal újabb kutatási irányt jelöl ki: fel kellene térképezni a tudós szellemi viszonyát Babits Mihállyal, a Szegeden habilitált Szerb Antallal és másokkal.

A kötetben szó esik Babits latin–olasz klasszicizmusáról, a Weöres Sándor költészetében fellelhető vallásos inspirációkról, Weöres és a Biblia kapcsolatáról. Ez utóbbi a kötet egyik legizgalmasabb tanulmánya, záró gondolatmenete jelen korunkban rendkívül aktuális. Pál József szerint *A teljesség felé* című bölcséleti próza minden mondatában az ő-s-egy rekonstrukció, a bennünk lévő tudás felébresztése foglalkoztatta Weörest: „A megváltoztatandó rossz az egoizmus és a belső tudatlanság. A jövő jobbra fordulásának lehetősége az ember önismeretében rejlik. Nemcsak néhányaknak, hanem sokaknak fel kell ismerniük saját isteni lényüket, küldöttségüket. Ennek iskolája a misztika története. Új korszak jön el, ha »A megismert és rendezett erők túlnőnek egyéni mohóságaikon, egymással összeférnek, külső világukat is harmonikussá alakítják.«” (81.)

A *Komparatista műhely* fejezetben Pál József egyik nagy elődje, Vajda György Mihály szellemi hagyatékáról ír, kiemelt figyelmet fordítva a nemzetközi tekintélyű irodalomtudós Monarchia-könyveire és utolsó, *Az orléans-i szűz* című munkájára. A Jeanne d’Arcról szóló Vajda-kötet „fegyelmezett és pontos irodalomtörténeti munka, amelyben az író szerényen a valóság tényei mögé rejtőzik, s személyesen csak ritkán, bár a könyv vége felé egyre gyakrabban, lép elő.” (137.) Pál professzor kiemelt egy lezáratlan fejtegetést, amelyben Vajda György Mihály párhuzamosságot tételez fel Jézus, a *Naphimnusz* író Szent Ferenc és Johanna között, az azonban, hogy miben áll a hasonlóság, már nem derül ki a könyvből. Szerzőnk szerint elképzelhető, hogy mindhármuk esetében „a történeti alak cselekedetei és az örök forma megvalósulása együttes jelentésében kell keresnünk a közös mozzanatot. Johanna máglyája Krisztus keresztje: ég és föld, élet és halál találkozási helye, mint egykor a »Tündérfa« volt.” (139.)

Idekapcsolódik a kötet címlapján több nézőpontból ábrázolt, mintegy feldarabolt, részre bontott *Az idő allegóriája* című Tiziano-festmény. Három emberi fej és három állat (kutya, oroszlán, farkas) feje látható a képen, az idő és a bölcsesség szimbólumai. A latin feliratot nehéz észrevenni, de ha sikerült, a jelentése sokatmondó: „A múltból kiindulva a jelent vigyázva

cselekedni, hogy a jövő eredményeit ne zavarjuk” (Bognár Judit fordítása). Valamiképp ez jellemző Pál József irodalomtörténész, irodalomtudósi pályájára is. S ha visszakanyarodunk oda, amit Vajda György Mihályról írt: „az író szerényen a valóság tényei mögé rejtőzik, s személyesen csak ritkán, bár a könyv vége felé egyre gyakrabban, lép elő” – megállapíthatjuk, hogy mindez igaz a *Nézőpontok* kötet szerzőjére is. *A könyvről* című írás ugyanis nagyon személyes, már-már vallomásszerű gondolatokat rejt: „Weöres verseit, különösbbe nem törekedve erre, akaratlanul is kívülről tudtam, s annyira a részemmé vált ez a költészet, hogy végül szerelmet vallani és barátságáról beszélni is legjobban az ő szavaival tudtam.” (182.) S még valamit megtudunk: a szerző egy lakatlan szigetre Dante és Weöres Sándor művei mellett Platónt és a Bibliát vinné magával, szem előtt tartva Weöres tanácsát: „Ha múlt egyéniségeden áttörve, önmagad mélyén az örök lélekbe hatolsz: úgy hódítod meg a teljességet, mint hadvezér a várat.”

